

যমুনেশ্বৰী খাটনয়াৰৰ কবিতা : এক বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন

Mr. Arup Tamuli

Designation : Student, Department of Assamese, Tezpur University, Tezpur, Assam, India,

e-Mail ID: gogoipuranda@gmail.com

Abstract:

This paper explores the pioneering poetic contributions of Jamuneswari Khataniar, recognized as the first modern Assamese woman poet of the Romantic era. Chetana magazine, edited by Ambikagiri Raychoudhury, served as a crucial platform that brought Khataniar's work to public attention, significantly contributing to her literary recognition. Through a close reading of her poem Mrityusandhya, the paper examines her successful engagement with transcendental themes, which preceded the more widely acknowledged contributions of Nalini Bala Devi in this domain. Despite her short life and limited published output, Khataniar's poetry—especially her collection Arun (1919), published prior to her marriage—reveals remarkable depth of thought, thematic diversity, and stylistic originality. While many of her poems remained unpublished during her lifetime, their later compilation in Jamuneswari Khataniarar Rachanawali underscores her enduring literary significance. By situating her work within the broader context of early 20th-century Assamese literature, this paper highlights Khataniar's role in shaping modern Assamese poetic expression and affirms the lasting value of her innovative voice.

Keywords: Jamuneswari Khataniar, Modern Assamese poetry, Romanticism, Transcendentalism

০.০ অৱতৰণিকা

০.১ বিষয়ৰ পৰিচয়

অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰীৰ সম্পাদনাত প্ৰকাশিত 'চেতনা' আলোচনীৰ বৰঙনি উল্লেখযোগ্য। 'চেতনা' আলোচনীৰ পাতত কবি যমুনেশ্বৰী খাটনয়াৰৰ সৰহ সংখ্যক কবিতা প্ৰকাশিত হৈছিল যাৰ ফলস্বৰূপে অসমীয়া কাব্য সাহিত্যত তেওঁ প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাত যথেষ্ট পৰিমাণে সহায়ক হৈছিল। তদুপৰি বিংশ

শতিকাৰ প্ৰথম দশকত জন্মলাভ কৰা নলিনীবালা দেৱী তেওঁৰ কাব্যৰ ক্ষেত্ৰত যি অতীন্দ্ৰিয়বাদী গুণৰ প্ৰকাশৰ বাবে বিশেষণৰ মাধ্যমেৰে এক সন্মানসূচক স্থান লাভ কৰিছিল তাৰ পূৰ্বতে যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰে তেওঁৰ ‘মৃত্যুসন্ধ্যা’ নামৰ কবিতাটোৰ মাজেৰে অতীন্দ্ৰিয়বাদী চেতনাৰ সফল প্ৰয়োগ সম্পন্ন কৰিছিল। অতি কম সময় জীয়াই থকা কবি গৰাকীৰ সকলো কবিতাই প্ৰকাশৰ মুখ দেখা পোৱা নাছিল। মুঠ ২৪ টা কবিতাৰে তেওঁৰ একমাত্ৰ কাব্যপুথি ‘অৰুণ’ ১৯১৯ চনত বিবাহৰ পূৰ্বে প্ৰকাশিত হৈছিল। একাংশ কবিতা বহুকেইখন অসমীয়া আলোচনীৰ পাতত প্ৰকাশিত হৈছিল আৰু ‘নীৰৱে’ শীৰ্ষক কবিতাটো গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ মেট্ৰিকুলেচনৰ পাঠ্যক্ৰমত সন্নিবিষ্ট হৈছিল। বহুসংখ্যক কবিতা আনুষ্ঠানিকভাৱে প্ৰকাশ নোহোৱাকৈ ৰৈছিল। কবিতাসমূহক ডাঃ শোভন চন্দ্ৰ খাটনিয়াৰে ‘যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ ৰচনাৱলী’ত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছিল। বিভিন্ন বিষয়ৰ সফল পৰীক্ষা আৰু বহুতো সৰল বিষয়বস্তুৰ অদ্বিতীয় উপস্থাপনৰ মাধ্যমেৰে নতুনত্বৰ সূচনা কৰা যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কবিতাৰ গুৰুত্ব যথেষ্ট পৰিমাণে আছে।

০.২ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য আৰু গুৰুত্ব

যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ প্ৰথমগৰাকী অসমীয়া মহিলা আধুনিক কবি। তদুপৰি ২০২৩ বৰ্ষত কবিগৰাকীৰ মৃত্যুৰে শতবাৰ্ষিকী গৰকিছে। নৱন্যাস যুগত আত্মপ্ৰকাশ কৰা প্ৰথমগৰাকী মহিলা কবি হিচাপে বৰ্তমান সময়ত পাঠক সমাজে কবিগৰাকীক কেনেদৰে স্মৃতিত সংৰক্ষিত কৰিছে সেই বিষয়ে আলোচনা কৰা এই আলোচনা পত্ৰখনৰ উদ্দেশ্য। যি সময়ত অসমত মহিলা শিক্ষা অতিকৈ চালুকীয়া অৱস্থাত আছিল তেনে এক প্ৰেক্ষাপটত মহিলা কবি সকলৰ চিন্তাধাৰাৰ প্ৰকাশক আলোচনা কৰাতো এই আলোচনা পত্ৰখনৰ মুখ্য গুৰুত্ব। মূলত যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কবিতা ৰচনাৰ শৈলী, কবিতাৰ শ্ৰেণী বিভাগ, প্ৰকাশিত ভাৱধাৰাক আলোচনা কৰাৰ উদ্দেশ্যে এই আলোচনা পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰা হৈছে।

০.৩ অধ্যয়নৰ পৰিসৰ

আলোচনা পত্ৰখনৰ অধ্যয়নৰ গভীৰ ভিতৰত আছে যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কবিতা ৰচনাৰ সমসাময়িক পৰিৱেশৰ বৰ্ণনা, তেওঁৰ কবিতাসমূহৰ বিভাগ আৰু তেওঁৰ কবিতা তথা কবিতা পুথিখনৰ বিষয়ে বিভিন্ন সমালোচকৰ মন্তব্য। উৎকৃষ্ট হিচাপে গণ্য কৰা কবিতাসমূহক আলোচনাৰ মাজলৈ অনাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

০.৪ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি

আলোচনা পত্ৰখন প্ৰস্তুতকৰণ ক্ষেত্ৰত মূলত বৰ্ণনাত্মক আৰু বিশ্লেষণাত্মক এই দুই পদ্ধতিৰ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। তদুপৰি বিষয়বস্তু উপস্থাপনৰ ক্ষেত্ৰত দশমিক পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

১.০ কবি যমুনেশ্বৰীৰ খাটনিয়াৰৰ পৰিচয়

যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ জন্ম হৈছিল ১৮৯৮ চনৰ ২৩ এপ্রিলত দৰ্গাৱত। তেওঁ ‘সঙ্গীত কোষ’ৰ বচক কীৰ্তিনাথ শৰ্মা বৰদলৈৰ তত্বাৱধানত ঘৰতে শিক্ষা লাভ কৰিছিল। তেওঁ ১৩/১৪ বছৰ বয়সৰ পৰাই কাব্য চৰ্চাৰ ক্ষেত্ৰত মনোনিবেশ কৰিছিল। প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়ত কবিতা সমূহ মূলত ‘যমুনা শইকীয়া’, ‘যমুনেশ্বৰী শইকীয়া’ আৰু পৰৱৰ্তী সময়ত ‘যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ’ বা ‘যমুনা খাটনিয়াৰ’ ৰ নামত ‘চেতনা’, ‘বাঁহী’, ‘আলোচনী’ আদি কাকতত মূলত প্ৰকাশিত হৈছিল। তেওঁৰ প্ৰথম কবিতা পুথি ‘অৰুণ’ প্ৰকাশ পাইছিল ১৯১৯ চনত। এই কবিতা পুথিখন আছিল মূলত মহিলা কবিৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত বমন্যাসিক যুগৰ প্ৰথম অসমীয়া কবিতা পুথি। ১৯২০ চনত তেওঁৰ এই কবিতাপুথি খন অসমৰ বহুকেইখন বালিকা বিদ্যালয়ত কবিতাৰ পাঠ্যপুথি হিচাপে প্ৰচলিত হৈছিল। প্ৰেম, বিষাদ, নিসংগতা, আধ্যাত্মিকতা, প্ৰকৃতি চিত্ৰণ, বুৰঞ্জীৰ বৰ্ণনাৰ প্ৰতি এক হাবিয়াস তেওঁৰ কবিতাৰ মাজত মূলত দেখিবলৈ পোৱা যায়। যজ্ঞেশ্বৰ শৰ্মাই সম্পাদনা কৰি সংকলিত কৰা ‘শতপত্ৰ’ শীৰ্ষক সংকলনত কবিৰ ‘বিদায়’ শীৰ্ষক কবিতাটো অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে। যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কিছুসংখ্যক উল্লেখযোগ্য কবিতা হ’ল – ‘কাকুতি’, ‘বিদায়’, ‘তুমি’, ‘পুৱা’, ‘জন্মভূমি’, ‘ভনীটিলৈ’, ‘প্ৰাৰ্থনা’ ইত্যাদি কবিতা। ১৯২০ চনত যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ কবি ভৈৰৱ চন্দ্ৰ খাটনিয়াৰৰ লগত বিবাহপাশত আবদ্ধ হৈছিল। বিবাহৰ মাত্ৰ চাৰি বছৰৰ পাছতে ১৯২৩ চনত সন্তান জন্মজনিত কাৰণত মাত্ৰ ২৫ বছৰ বয়সত তেখেতৰ মৃত্যু হৈছিল।

২.০ যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কবিতা

অসমীয়া সাহিত্যৰ সমালোচক সকলে কাব্য সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ দশকত জন্মলাভ কৰা নলিনীবালা দেৱী, ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী বৰুৱানী আৰু বিংশ শতিকাৰ প্ৰথম দশকত জন্মলাভ কৰা যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ পাঠ আলোচনা প্ৰায় সমসাময়িক ভাৱে কৰা দেখা পোৱা যায়। যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কাব্য সাহিত্যৰ নিদৰ্শন মূলত লাভ কৰা যায় অসমীয়া কাব্যৰ ক্ষেত্ৰত ৰোমাণ্টিকতাবাদৰ প্ৰথম বেঙনি পৰাৰ সময়ৰ পৰা। তেওঁ আছিল আধুনিক যুগৰ প্ৰথম মহিলা কবি। জীৱনৰ পোন্ধৰ ষোল্ল বছৰতে কবিতা লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰা যমুনেশ্বৰীৰ কাব্য জীৱনৰ পৰিভ্ৰমণ মাত্ৰ ১০-১২ বছৰ সামৰা এক ব্যাপ্তিতহে লাভ কৰা যায়। তথাপিও যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কাব্য জীৱনৰ মূল্যায়ণ প্ৰকৃতপক্ষে তেওঁৰ বয়স বা কবিতাৰ সংখ্যাৰে কৰাৰ পৰিৱৰ্তে কবিতা সমূহৰ বিষয়বস্তু আৰু কবিতাসমূহৰ মাজেৰে প্ৰকাশিত বিভিন্ন আদৰ্শৰ দ্বাৰাহে কৰা উচিত হ’ব।

যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ প্ৰথম কবিতাপুথি ‘অৰুণ’ প্ৰকাশিত হয় ১৯১৯ চনত। কবিতা পুথিখনত মূলত তেওঁ শিশুৰ বাবে উপযোগী হিচাপে গণ্য কৰা কবিতাসমূহকে অন্তৰ্গত কৰিছিল। ‘অৰুণ’ কবিতা পুথিখনৰ প্ৰকাশৰ সময়ত লেখিকাৰ প্ৰতি শলাগ আগবঢ়াই ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্যাম বৰুৱাই কৈছিল – “ যমুনেশ্বৰী শইকীয়াৰ কবিতাৰ মালাধাৰি সকলোৱে আদৰ কৰিব , আশাকৰোঁ এই পুথি খনিত শিক্ষা বিভাগৰ কতৃপক্ষসকলে বালিকা স্কুলৰ

নিমিত্তে চকু দিব।“(১) উল্লেখযোগ্য ভাৱে পৰৱৰ্তী সময়ত ১৯২০ চনত এই কিতাপখন বালিকা স্কুলৰ পাঠ্যপুথি হিচাপে মনোনীত হয়। যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কবিতা সমূহক মূলত আমি তিনিটা ভাগত বিভক্ত কৰিব পাৰো –

- ১৯১৯ চনত প্ৰকাশিত ‘অৰুণ’ কবিতা পুথিখনত প্ৰকাশিত কবিতা সমূহৰ সমষ্টি।
- সাহিত্য আলোচনীত প্ৰকাশিত অথচ পুথি আকাৰে সংকলিত নোহোৱা কবিতা।
- অপ্ৰকাশিত ভাৱে লিখিত ৰূপত থকা কবিতা।

অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰীৰ সম্পাদনাত ১৯১৯ চনত প্ৰকাশিত ‘চেতনা’ আলোচনীত যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ সৰহ সংখ্যক কবিতা প্ৰকাশিত হৈছিল। চেতনা আলোচনীৰ মাধ্যমেৰে তেওঁ মূলত অসমীয়া কাব্য জগতত প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰাত সহায়ক হৈছিল। তদুপৰি লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত ‘বাঁহী’ আৰু দুৰ্গাৰাম চাংকাকতিৰ সম্পাদনাত প্ৰকাশিত ‘আলোচনী’ৰ পাততো তেওঁৰ কিছুসংখ্যক কবিতা প্ৰকাশিত হৈছিল। বৰ্তমান সময়লৈকে কবি যমুনেশ্বৰীৰ কবিতা সম্পৰ্কত যি সমূহ আলোচনা কৰা হৈছে সেই আলোচনা মূলত তেওঁৰ একমাত্ৰ কবিতাপুথি ‘অৰুণ’ ত প্ৰকাশিত কবিতা আৰু ‘চেতনা’, ‘আলোচনী’ আৰু ‘বাঁহী’ আদি আলোচনীত প্ৰকাশিত কবিতাসমূহৰ পৰ্যালোচনা কৰি আগবাঢ়ি যোৱা দেখা পোৱা গৈছে।

২.১ যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কবিতাৰ ৰচনাইশৈলী

যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰে কাব্য চৰ্চাৰ পাতনি মেলা সময়ছোৱাত অসমত ৰোমাণ্টিক আন্দোলনৰ প্ৰভাৱে স্পৰ্শ কৰিছিল মাথোন। সামাজিক প্ৰেক্ষাপটত নাৰীৰ অৱস্থান অতিকৈ শোচনীয় আছিল। স্ব-সাধনাৰে শিক্ষিত হৈ তেওঁ শক্তিশালী ভাৱে কাব্য সাহিত্যৰ পথাৰত নিজৰ স্থিতি মূলত শক্তিশালী কৰিছিল। শ্ৰী ভগগিৰী ৰায়চৌধুৰীয়ে যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ ‘অৰুণ’কবিতা পুথিখনৰ সন্দৰ্ভত মত প্ৰকাশ কৰিছিল যে – “তেওঁ কবিতা লিখি গ্ৰন্থকৰ্মী নাম লোৱা বা বেচি ধন লাভ কৰিবৰ আশাত তেওঁ কিতাপ লিখা নাছিল। তেওঁৰ সময়ত অসমীয়া ভাষাত মহিলাৰ গ্ৰন্থৰ অভাৱ প্ৰায় অলপ দূৰ হয় বুলিহে সেই ক্ষেত্ৰত লেখিকা আগবাঢ়িছিল।” (২)

তেওঁৰ কবিতাৰ ৰচনাইশৈলীৰ দিশলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে তেওঁৰ কবিতাত গতানুগতিক দুলাড়ী,পদ,ছবি,লেখাৰি ইত্যাদি ছন্দৰ ব্যৱহাৰৰ মাজতে সীমাবদ্ধ থকা নাছিল। মাত্ৰাবৃত্ত ছন্দৰ ব্যৱহাৰো যথেষ্ট পৰিমাণে লক্ষ্য কৰা হৈছিল। তদুপৰি তেওঁৰ কবিতাৰ মাজত মানসিক দন্দ,আৱেগিক জটিলতা আৰু কাৰুণ্যৰ স্পষ্ট প্ৰকাশ শূন্যবলৈ পোৱা যায়।

২.২ যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কবিতাত প্ৰতিফলিত বিষয়বস্তু

“মই আশা কৰিছো কোনো সহৃদয় পাঠক সমালোচকে কম বয়সত পৃথিৱী এৰি যোৱা এই কবিগৰাকীক কেৱল সম্ভাৱনাপূৰ্ণ কবি বুলি নাভাবি তেওঁৰ যথার্থ মূল্যায়ণৰ কাম যেন হাতত ল'ব পাৰে। তেওঁৰ যিখিনি পাইছো, সেইখিনিও কম নহয়। যিখিনি পোৱা নাই বা পালোহেঁতেন সেইখিনিৰ কথাকে কৈ তেওঁৰ বিষয়ে শেষ বিচাৰ কৰাতো সম্ভৱ নহয়।“ (৩) আধুনিক যুগৰ প্ৰথম অসমীয়া মহিলা কবি হিচাপে যমুনেশ্বৰীৰ কবিতাত বিষয়ৰ বৈচিত্ৰতা উল্লেখযোগ্য। প্ৰকৃতি, প্ৰেম, নিসংগতা, বিষণ্ণতা, আধ্যাত্মিকতা ইত্যাদি বিভিন্ন দিশৰ সংমিশ্ৰণ তেওঁৰ ৰচনাৰ মাজত স্পষ্টকৈ দেখা পোৱা যায়। আলোচনাৰ প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়তে উল্লেখ কৰা হৈছিল যে যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰে সেই সময়ত কাব্য চৰ্চা আৰম্ভ কৰিছিল যিটো সময়ত অসমত ৰোমাণ্টিকতাবাদৰ প্ৰভাৱ সামান্যতম ভাৱে পৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। যদিও ৰোমাণ্টিকতাৰ ধাৰাৰ চৰ্চা অসমীয়া কবি সকলে পাশ্চাত্য শিক্ষাৰ প্ৰভাৱেৰে প্ৰভাৱান্বিত হৈ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে তথাপিও এই যুগৰ এনে কিছু সংখ্যক কবি আছে যিয়ে স্ব-সাধনাৰে শিক্ষিত হৈ নিজস্ব আবেগ, অনুভূতি, ভাব- কল্পনা আদিৰ প্ৰকাশ কৰি কাব্য চৰ্চাৰ ধাৰা অক্ষুণ্ণ ৰাখিছিল। যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ স্ব-সাধনাৰে শিক্ষিত হৈ ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ আখৰা কৰা অসমৰ অন্যতম এগৰাকী প্ৰধান কবি।

প্ৰকৃতি চিত্ৰণ ৰোমাণ্টিকতাৰ অন্যতম এক প্ৰধান বৈশিষ্ট্য। তেওঁৰ কবিতাত প্ৰকৃতি চিত্ৰণ সুন্দৰ ৰূপত উপস্থাপন কৰা হৈছে। ‘অৰুণ’ত প্ৰকাশিত ‘পুৱা’ কবিতাটোৰ প্ৰথম স্তৱকত এটি নিশাৰ অন্তত প্ৰকৃতিৰ বুকুত নৱতম কোলাহলৰ এক সুন্দৰ চিত্ৰণ দাঙি ধৰা পৰিলক্ষিত হৈছে –

“ৰজনীও অন্ত হ'ল আন্ধাৰ লুকাল,
চৰায়ে ডালত পৰি কৰিছে কোঢ়াল।
বিশ্ৰামত আছিল যেন প্ৰকৃতি সুন্দৰী,
শীতল পাটিত পৰি সৌন্দৰ্য্য আৱৰি।“

‘অৰুণ’ কবিতা পুথিখনৰ যথেষ্ট সংখ্যক কবিতা শিশু সকলক উদ্দেশ্য কৰি ৰচনা কৰা হৈছিল। তদুপৰি এই কাব্যপুথিখনৰ মাধ্যমেৰে স্কুলীয়া পাঠ্যপুথিৰ অভাৱ হ্রাস কৰাৰ এক প্ৰচেষ্টা গ্ৰহণ কৰা হৈছিল। ১৯২০ চনত ‘অৰুণ’ কাব্য পুথিখন বালিকা স্কুলৰ পাঠ্যপুথি হিচাপে মনোনীত হৈছিল। প্ৰত্যেকজন সচেতন ব্যক্তিৰ মনৰ মাজত থকা স্বদেশপ্ৰেমৰ এক স্বাভাৱিক ভাৱধাৰা কবি যমুনেশ্বৰীৰ মনৰ মাজতো প্ৰকাশিত হৈছিল। এই কবিতাটোৰ মধ্যত তেওঁ নিজ জন্মভূমিৰ মহিমা আৰু গুণ বিজয়ী কীৰ্তী ক অদ্বিতীয় ৰূপত উপস্থাপন কৰিছে। ‘জন্মভূমি’ কবিতাটোৰ মাজেৰে স্বদেশ প্ৰেমৰ ভাৱধাৰাৰ স্পষ্ট প্ৰকাশ হৈছিল এনেদৰে –

“ ধন্যা জননী মোৰ জন্মভূমি আই,

ধন্য ধন্য মাতৃ তযু অসীম মহিমা।

ধন্য তোমাৰ গুণ বিজয়ী কীৰ্তী,

ধন্যা জননী নাই তোমাৰ উপমা।“

ভাৰতীয় দৰ্শনৰ প্ৰভাৱ যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ কবিতাত স্পষ্ট ৰূপত প্ৰকাশিত হোৱা দেখা পোৱা যায়। ভাৰতীয় দৰ্শনত কৰ্মৰ যি দুটা ভাগৰ অৱতাৰণা কৰা হৈছে তাৰ নিষ্কাম কৰ্ম শাখাই কেৱলমাত্ৰ কৰ্ম সম্পাদনাৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বতা প্ৰদান কৰে। কৰ্মৰ ফল আশা নকৰাকৈ কৰ্ম সম্পাদন তথা জীৱনৰ শেষ সময়ত মায়া মোহৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পোৱাৰ উদ্দেশ্যে বহুতো ব্যক্তিয়ে বিভিন্ন পৃথক পন্থা অৱলম্বন কৰা দেখা যায়। মৃত্যুৰ জীৱনৰ অন্তিম সত্য আৰু তাৰ পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত যে সকলো শূণ্যতাৰে আৱৰা তাৰ এক বিৱৰণ যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ কবিতাত বিদ্যমান। ‘মোৰ’ নামৰ কবিতাটোৰ মাজেৰে ভাৰতীয় দৰ্শনৰ এই দিশসমূহ পৰিস্ফুট হৈ উঠা দেখিবলৈ পোৱা যায়

– “শুদাহাতে আহিছিলো শুদাহাতে যাম,

দুদিনীয়া পৃথিৱীত কেইদিন খাম।

মিছাতেই মৰোঁ কিয় মোৰ মোৰ বুলি,

চিঞৰিছোঁ মিছাকৈয়ে দুই হাত তুলি।“

অসমত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰৰ ক্ষেত্ৰত, সমাজ প্ৰতিষ্ঠাত এক সুস্থিৰতা প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ অৱদান আছিল উল্লেখযোগ্য। কবি যমুনেশ্বৰীৰ কবিতাত প্ৰকাশিত হৈছে শঙ্কৰদেৱৰ সাধনা, ধৰ্মৰ কিৰণ, শান্তিৰ বাণী, কীৰ্তন প্ৰসঙ্গৰ বৰ্ণনা, বেদ আৰু উপনিষদৰ পৰা নিৰ্বাচিত অংশৰে অনুবাদ কৰা গ্ৰন্থৰ মহত্ব প্ৰকাশিত হৈছে। নিষ্কাম ভক্তিৰ আদৰ্শৰ বিষয়বস্তু উপস্থাপন কৰি যাগ-যজ্ঞ আৰু কৰ্মৰ মাধ্যমেৰে হৰিৰ কীৰ্তনৰ মহিমা প্ৰকাশৰ কথা মূলত তেওঁ কাব্যৰ মাজত মাধৱদেৱৰ প্ৰসংগত অৱতাৰণা কৰিছে। তেওঁৰ ‘অৰুণ’ কবিতা পৃথিৱী দিশলৈ লক্ষ্য কৰিলে এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশৰ অৱতাৰণা কৰাৰ অৱকাশ লাভ কৰা যায়। কাব্যপৃথিখনত প্ৰকাশিত প্ৰথম আৰু অন্তিমটো কবিতা ক্ৰমে ‘কাকূতি’ আৰু ‘প্ৰাৰ্থনা’ মূলত ইশ্বৰৰ আৰাধনা সম্পৰ্কীয় দুটি কবিতা। কবিৰ ব্যক্তিগত জীৱনত ঈশ্বৰ উপাসনাৰ যি প্ৰভাৱ সেইয়া তেওঁৰ কবিতাৰ মাজেৰে স্পষ্টভাৱেই প্ৰকাশিত হোৱা দেখা পোৱা গৈছে।

যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ কবিতাৰ দ্বিতীয়টো ভাগ হ’ল বিভিন্ন আলোচনী সমূহত প্ৰকাশিত তেওঁৰ কবিতাৰ সমষ্টি। কবি হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত মূলত তেওঁৰ ওপৰত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰা আলোচনীখন হ’ল ‘চেতনা’। ইয়াৰোপৰি ‘বাঁহী’, ‘আলোচনী’, ‘জোনাকী’ আদিকে প্ৰমুখ্য কৰি আন বহুতো আলোচনীত যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ কবিতাসমূহ মূলত প্ৰকাশিত হৈছিল। আলোচনী সমূহত প্ৰকাশিত কবিতা আৰু ‘অৰুণ’ত প্ৰকাশিত কবিতা সমূহৰ বিষয়বস্তুৰ মাজত কোনো ধৰণৰ বিশেষ পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত নহ’লেও দুই এক কবিতা এই ক্ষেত্ৰত বিশেষ ৰূপত প্ৰকাশিত হোৱা দেখা পোৱা যায়। ‘সফল কামনা’ কবিতাটোৰ দিশলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় –

শিবোনামাৰ অৰ্থই প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়ত পাঠকক এক আশাবাদী ধাৰণাৰ সৈতে সন্মুখীন কৰোৱাই। কিন্তু পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত প্ৰতিটো স্তৰকে পাঠকক বেদনা, ব্যৰ্থতা, হতাশা আদিৰ এক চিত্ৰণৰ পৰিচয় প্ৰদান কৰা দেখা পোৱা যায়। তদুপৰি তেওঁৰ প্ৰকাশিত কবিতা সমূহৰ মাজেৰে ভাৰতবৰ্ষৰ ইতিহাস, পুৰাণ আদিৰ বহুতো নাৰী চৰিত্ৰ যেনে – সীতা, মন্দোদৰী, দ্ৰোণদী, দময়ন্তী, জয়মতী আদিৰ দৰে চৰিত্ৰৰ সবল প্ৰকাশ মূলত দেখা পোৱা যায়।

যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ কবিতাৰ তৃতীয়টো ভাগ হ’ল মূলত তেওঁৰ লিখিত ৰূপত থকা অপ্ৰকাশিত কবিতা সমূহ। এই ভাগটোৰ প্ৰতিনিধিত্বমূলক কবিতা হিচাপে মূলত আমি ‘তুমি’ কবিতাটোৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰো। এই কবিতাটোৰ ক্ষেত্ৰত “অম্বিকাগিৰীৰ ‘তুমি’ কবিতাটোৱে বৰ আলসুৰাকৈ স্পৰ্শ কৰি গৈছে।” (৪) অৱশ্যে অম্বিকাগিৰী ৰ ‘তুমি’ আৰু যমুনেশ্বৰীৰ ‘তুমি’ ৰ মাজত মৌলিক পাৰ্থক্য যথেষ্ট পৰিমাণে পৰিলক্ষিত হৈছে। অম্বিকাগিৰীৰ ‘তুমি’ মূলত তেওঁৰ প্ৰেয়সীক কেন্দ্ৰ কৰি ৰচনা কৰা কবিতা কিন্তু তাৰ পৰিৱৰ্তে আমি যমুনেশ্বৰীৰ ‘তুমি’ৰ ক্ষেত্ৰত ইশ্বৰ সত্তাৰ এক প্ৰভাৱ দেখা পোৱা যায়। তেওঁৰ আন এক উল্লেখযোগ্য কবিতা হ’ল ‘বিশ্বহীত’। কবিতাটোৰ মাজেৰে সাৰ্বজনীন কল্যাণ সাধনৰ পোষকতা কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়। জীৱনৰ মুখ্য এক ব্ৰত সাৰ্বজনীন কল্যাণ কেন্দ্ৰিক হোৱাৰ পোষকতা কৰি যশ, মান আৰু জৈৱিক সুখ ত্যাগৰ প্ৰসংগ কবিতাটোৰ মাজেৰে মূলত তেওঁ আলোচনা কৰিছে। ‘দিয়া দিয়া কল্যাণ’ শীৰ্ষক কবিতাটোৰ মাজেৰে মূলত তেওঁৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰ, বাক্যৰ গাঠনি আদিত ৰবীন্দ্ৰ সঙ্গীতৰ এক প্ৰভাৱ পৰিছে বুলি নৱকান্ত বৰুৱাই ‘যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ ৰচনাৱলী’ৰ পাতনিত উল্লেখ কৰিছে।

৩.০ উপসংহাৰ

অসমীয়া কাব্য সাহিত্যৰ ইতিহাসত যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ কাব্যকৃতি এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ। আলোচনা পত্ৰখনৰ দ্বাৰা আগবঢ়োৱা আলোচনাৰ পৰা ক’ব পাৰি –

- যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ বৰ্তমানলৈকে প্ৰকাশিত কবিতা পুথি ‘অৰুণ’ আৰু বিভিন্ন আলোচনীত প্ৰকাশিত তথা প্ৰকাশ নোহোৱাকৈ লিখিত ৰূপত থকা প্ৰায় ৫৫ টা মানহে কবিতা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। সম্পূৰ্ণ কবিতা সমূহ বৰ্তমানো উদ্ধাৰ কৰিবলৈ সমৰ্থ হোৱা নাই।
- আধুনিক যুগৰ প্ৰথম অসমীয়া মহিলা কবি হিচাপে তেওঁৰ পূৰ্বতে প্ৰচলিত কাব্য ধাৰাৰ পৰিৱৰ্তে নতুন কিছু বিষয়ৰ অৱতাৰণা তেওঁ কবিতা সমূহৰ অন্তৰ্ভাগত দেখিবলৈ পোৱা যায়।
- নৱকান্ত বৰুৱাৰ ভাষাত ‘প্ৰেম আৰু জিজ্ঞাসা’ৰ কবি হিচাপে ঊনবিংশ শতিকাৰ কাব্য সাহিত্যৰ ইতিহাসত তেওঁৰ স্থান গুৰুত্বপূৰ্ণ।

- তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচনা কৰা একমাত্ৰ কাব্যপুথি 'অৰুণ' ৰ ঐতিহাসিক দিশত যথেষ্ট গুৰুত্ব আছে। কিয়নো এই পুথিখন প্ৰকাশ হোৱাৰ পৰৱৰ্তী বৰ্ষতে অৰ্থাৎ ১৯২০ চনত বালিকা স্কুলৰ পাঠ্যপুথি হিচাপে মনোনীত হৈছিল।
- যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কাব্যকৃতি সম্পৰ্কে বৰ্তমান সময়তো আলোচনাৰ ব্যাপকতা দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। অৱশ্যে তেওঁৰ কাব্যক আলোকপাত কৰাৰ বাবে যথেষ্ট থল আছে।

প্ৰসংগ সূত্ৰ

- ১ ৰায়চৌধুৰী, ভগগিৰী : যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ কবিতা, 'যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ ৰচনাৱলী', পৃ.- ৮
- ২ উল্লিখিত : উল্লিখিত, পৃ.- ৮
- ৩ বৰুৱা, নৱকান্ত : জোনৰ আনখন মুখ, 'যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ ৰচনাৱলী', পৃ.- ৮
- ৪ উল্লিখিত : উল্লিখিত, পৃ.- ৬

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী

- খাটনিয়াৰ, শোভন চন্দ্ৰ : যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰৰ ৰচনাৱলী(সম্পা.), ইষ্টাৰ্ণ অফচেট প্ৰিণ্টাৰ্ছ, প্ৰথম প্ৰকাশ ১৯৯৮
- শৰ্মা, যজ্ঞেশ্বৰ : শতপত্ৰ(সম্পা.), প্ৰকাশক - দ্য বুক্ নক্, পঞ্চম প্ৰকাশ ২০২০
- হাজৰিকা, কৰবী ডেকা : অসমীয়া কবিতা (সম্পা.), বনলতা, পঞ্চম প্ৰকাশ ২০১৪

.....